

AVRUPA VE TÜRKİYE LİGLERİNDE EZELİ REKABETİN PERFORMANS ETKİLERİ*

Fatih Karanfil**

Yönetici Özeti

Bu çalışmanın odak noktası “ezeli rekabet” koşulları altında rakip kulüplerin saha performanslarının karşılıklı etkileşim içinde olup olmadıklarıdır. Bu türden iki kulüp arasındaki rekabetin, takımlarının saha performansları arasında nedensellik oluşturup oluşturmadığını değerlendirmek için, Avrupa'nın en önemli liglerindeki rakip kulüplerin lig performansları arasındaki nedensellik yapılarını analiz ediyoruz. 23 rekabet durumunu inceleyen ekonometrik çalışmamızın sonuçları performanslar arasındaki nedenselliğin, Türkiye'de üç büyükler diye anılan kulüpler arasındaki rekabet de dâhil olmak üzere, Avrupa'daki ezeli rekabetlerin 11'inde geçerli olduğunu ve bu rekabetlerin çoğunlukla "başarı başarıyı getirir" biçimde dinamik bir ilişki içerdiğini göstermektedir. Bu bulgular, Avrupa'daki diğer 12 ezeli rekabet örneğinde futbol rekabetlerinin köklerinin saha performansı dışında tarihsel çatışmalar gibi başka kaynaklara sahip olduğunu göstermektedir.

Rekabet ve performans

Rekabet ile performans arasında bir ilişki olup olmadığı sorunsalı Triplett'in (1898) öncü çalışmasından bu yana çok aktif bir araştırma alanı haline geldi. Triplett (1898) zamana karşı yarışan bisikletçilerin rakiplerine karşı yarışan bisikletçilerden daha yavaş yarış süreleri aldıklarını gösterdi. Buna benzer rekabet-performans literatüründe birçok araştırma sorusu ortaya çıkıyor: Rakiplerin performansları arasında etkileşimler var mı? Rekabet ve performans arasındaki ilişki tüm yarışmalar için geçerli mi? Rekabetin olumlu ya da olumsuz bir performans etkisi olabilir mi? Bu soruların cevapları literatürde henüz kesin yanıtlar bulmuş değil.

Bu çalışmada zaman serileri yöntemi kullanılarak, rakip futbol kulüplerinin performansları arasındaki nedensellikler araştırılmaktadır. Ortaya attığımız ve test ettiğimiz hipotez iki kulüp arasındaki rekabetin performansları arasında bir nedenselliğe sebep olacağıdır. Başka bir deyişle, iki kulüp arasında popüler deyimle ezeli bir rekabet varsa, bir kulübün performansının rakibinin performansını etkilemesi beklenir. Öte yandan, performanslar arasında herhangi bir nedensellik bulunmuyorsa, performanstan doğan veya performansa dayalı bir rekabetin var olmadığı sonucu ortaya çıkacaktır. Bu durumda, ezeli rakiplerin performansları arasında dinamik bir etkileşim yoktur. Dolayısıyla, kulüpler arasındaki mevcut rekabetin tarihsel, etnik, dilsel, dini veya ekonomik farklılıklar gibi diğer nedenlerden kaynaklandığı düşünülmelidir. Bu çalışmanın en önemli bulgusu, ezeli rekabetin varlığının performanslar arasında bir etkileşimi her zaman beraberinde getirmemekle birlikte, Galatasaray-Fenerbahçe dâhil önemli sayıda örnekte olduğu gibi ezeli rekabetin kulüplerin performansını etkilediğinin ortaya konulmasıdır.

Veriler ve yöntem

Çalışmamızda Avrupa'nın en önemli liglerini ele alıyoruz. Bu ligler, Premier League (İngiltere), Ligue 1 (Fransa), Bundesliga (Almanya), Superleague (Yunanistan), Serie A (İtalya), Eredivisie (Hollanda), Liga NOS (Portekiz), Premiership (İskoçya), La Liga (İspanya), ve Süper Lig (Türkiye). Rakip kulüplerin listesi, incelenen dönemler ve yıllık performans serileri için betimsel istatistikler Tablo 1'de verilmektedir. Analizlerimizde kullanılan veriler footballdatabase.eu, transfermarkt.com, eurocupshistory.com,

* Betam'ın notu: Bu araştırma notu Betam'ın talebi üzerine Sport Management Review dergisinde "An empirical analysis of European football rivalries based on on-field performances" başlığıyla yayımlanan makalenin yazarı Fatih Karanfil tarafından basitleştirilerek kaleme alınan halidir.

** Doç. Dr. Fatih Karanfil, Paris Nanterre Üniversitesi, EconomiX-CNRS, fkaranfil@parisnanterre.fr.

Rec.Sport.Soccer Statistics Foundation (RSSSF), ve UEFA'ya üye ülkelerin federasyonlarının web sitelerinden elde edilmiştir.

Rakip takımların başarısını yıl içerisindeki genel saha içi performansları ile ölçüyoruz. Cikara et al. (2011) ve Havard (2014) rekabetin sadece doğrudan yani iki rakip takım arasında değil, aynı zamanda dolaylı oluşan bir olgu olduğunu vurgulamaktadırlar. Nitekim bir takımın taraftarları rakip takımın üçüncü takımlar karşısındaki başarısızlığından memnuniyet duymaktadırlar. Dolayısıyla, rakip takımların sadece birbiri ile yaptıkları maçların değil, genel lig performanslarının kullanılması doğru yöntem olacaktır. Aşağıda Tablo 1'de incelemeye dâhil ettiğimiz ülke liglerinde ezale rakip kulüplerin maç başı ortalama puanlarını veriyoruz.

Tablo 1. Kulüp listesi, sezonlar ve sezon sonu maç başına puan istatistikleri

Ülkeler	Kulüpler	Sezonlar	Ortalama	Varyasyon*		
				katsayısı	Min.	Maks.
İngiltere	Arsenal	1946/47 - 2015/16	1.69	0.18	1.17	2.37
	Liverpool	1962/63 - 2015/16	1.83	0.14	1.37	2.33
	Manchester United	1946/47 - 2015/16	1.81	0.19	1.00	2.39
Fransa	Monaco		1.63	0.19	1.15	2.11
	Paris Saint-Germain	1985/86 - 2015/16	1.62	0.21	1.13	2.34
	Olympique Marseille		1.68	0.19	1.16	2.13
Almanya	Bayern Munich	1965/66 - 2015/16	1.97	0.15	1.26	2.68
	Borussia Dortmund	1965/66 - 2015/16	1.57	0.21	0.76	2.38
	Schalke 04	1965/66 - 2015/16	1.48	0.22	0.88	2.24
	Bayer Leverkusen	1975/76 - 2015/16	1.56	0.19	1.00	2.18
	FC Cologne	1975/76 - 2015/16	1.45	0.24	0.67	2.05
Yunanistan	Olympiakos	1956/57 - 2015/16	2.19	0.13	1.33	2.71
	Panathinaikos		2.10	0.15	1.40	2.60
İtalya	Internazionale		1.76	0.17	1.10	2.55
	Juventus	1933/34 - 2015/16	1.88	0.17	1.15	2.68
	A.C. Milan		1.74	0.19	1.03	2.41
Hollanda	Ajax		2.14	0.14	1.17	2.74
	Feyenoord	1954/55 - 2015/16	1.92	0.18	1.18	2.50
	PSV Eindhoven		2.02	0.17	1.06	2.59
Portekiz	Benfica		2.23	0.13	1.59	2.87
	Porto	1960/61 - 2015/16	2.20	0.15	1.15	2.80
	Sporting Lisbon		2.00	0.14	1.40	2.58
İskoçya	Celtic	1947/48 - 2015/16	2.01	0.20	1.17	2.74
	Rangers		2.09	0.15	1.33	2.83
İspanya	Atletico Madrid		1.66	0.16	1.00	2.37
	Barcelona	1939/40 - 2015/16	1.91	0.16	1.04	2.63
	Real Madrid		1.97	0.16	1.08	2.63
Türkiye	Fenerbahçe		1.96	0.15	1.27	2.58
	Galatasaray	1963/64 - 2015/16	1.93	0.17	1.23	2.44
	Beşiktaş		1.86	0.18	1.06	2.53

Kaynak: footballdatabase.eu, transfermarkt.com, eurocupshistory.com, Rec.Sport.Soccer Statistics Foundation (RSSSF), UEFA üye ülkelerin federasyonlarının web siteleri. Yazarın hesaplamaları

*İncelenen dönem boyunca kulübün maç başı ortalama puanına kıyasla her sezonda elde ettiği maç başı ortalama puan farklarının cesametinin ölçüsü. Ne kadar düşük olursa söz konusu kulübün sezon performanslarının birbirine o kadar yakın olduğunu gösterir.

Bu bağlamda, her kulübün sezon sonundaki genel lig performansı şu şekilde hesaplanmıştır. Her bir galibiyet için üç, beraberlik için bir puan verilir ve bir sezonun sonunda elde edilen toplam puan, o sezon oynanan toplam maç sayısına bölünür. Sonuç olarak, her bir sezon ve her bir kulüp için maç başına puan verisi elde edilir. Bu tarz bir hesaplama iki nedenden dolayı gereklidir. Birincisi, 1980 ve 1990'larda galibiyet başına verilen iki puan sistemi yerini Avrupa futbol liglerinde üç puanlı lig sistemine bırakmıştır. İkincisi, liglerdeki takım sayıları seneden seneye farklılıklar gösterdiği için bir sezonda oynanan maç sayısı sabit değildir. Dolayısıyla sene sonu toplam puanları yerine maç başı ortalama puanları kullanmak daha doğru sonuçlar verecektir.

Burada birkaç noktanın tartışılması gerekiyor. Sezon sonu maç başına puanlar ile performans ölçüldüğünde, takım başarısı performansın doğrusal bir fonksiyonu kabul edilmiş oluyor. Esasında, ligi sekizinci veya dokuzuncu sırada bitirmek arasında bir fark yokken, ikinci veya üçüncü sırada bitirmek arasında ciddi farklar olabilir. Nitekim, örneğin Türkiye Süper Ligi'nde ligi ikinci bitiren takım Şampiyonlar Ligi'ne katılma hakkı kazanırken, üçüncü bitiren takım UEFA Avrupa Ligi'ne katılabiliyor. Bu husus bu çalışmada hesaba katılmamıştır. Bunun temel sebebi lig sıralamalarının zaman içerisinde anlamlarının değişiyor olmasıdır. Bilindiği üzere, UEFA ülke puanlarını kullanarak Şampiyonlar Ligi ve Avrupa Ligi için ülkelere farklı sayılarda kontenjanlar ayırmaktadır. Ülke puanları zamanla değiştiğinden, kontenjan sayıları ve dolayısıyla da sıralamaların anlamı değişmektedir.

Bir diğer husus, bu çalışmada takımların sadece ulusal liglerindeki performansları göz önüne alınmıştır. Bunun iki nedeni var. Birincisi, Şampiyonlar Ligi'nin, başlangıçtaki ismi ile Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nın ve diğer Avrupa kupaları turnuvalarının formatları zamanla değişime uğradı. Örneğin Şampiyonlar Ligi'nde önceleri var olan iki maçlı eliminasyon sistemi 1992'de yerini grup maçlarına bıraktı. Turnuvaya katılan takımların sayısı birkaç kez değiştirildi. Böyle değişken bir ortamda futbol kulüplerinin performanslarını ölçmek hayli zordur. Bu ölçülse dahi, herhangi bir takımın yıl içerisindeki performansını ölçmek için takımın Şampiyonlar Ligi ve ulusal ligdeki performanslarını birleştirmek gerekecektir. Oysa ki Şampiyonlar Ligi ve ulusal liglerdeki rekabet ortamları birbirinden çok farklı olduğundan, böyle bir birleştirme işlemi elmalarla armutları toplamak gibidir.

İkinci bir husus, taraftarların rakip takım hakkındaki hisleri ve düşünceleri, söz konusu Şampiyonlar Ligi olduğunda farklılıklar gösterebilir. Örneğin bir takımın taraftarları ezeli rakipleri olan bir diğer takımı destekleyebilirler. Bu durum farklı motivasyonlardan kaynaklanabilir. Rakip takımın başarısı o ligdeki diğer takımların da (dolayısıyla tuttukları takımın da) yüksek standartlara sahip olduğu sinyalini vermektedir. Aynı zamanda, rakip takımın uluslararası platformdaki başarısı, takımın oynadığı lige dünya çapında ilgiyi artıracığından, bu durumdan bütün takımlar faydalanabilirler.

Son olarak, bazı taraftarlar rakip takımların Avrupa'da daha uzun süre oynamalarını tercih edebilirler. Çünkü bu durumda, bu takımlar ulusal lige daha az odaklanacak ve diğer rakip takımlara bir avantaj doğacaktır. Bununla birlikte, burada yaptığımız varsayımların kanıtlanması gerekmekte olup, bu da gelecek araştırmalarda daha fazla incelemeyi gerektirmektedir.

Bu çalışmada kullandığımız ekonometrik yöntemlerin açıklaması için Kutu 1'e bakılabilir.

Performansı etkiyelen ezeli rekabetler

Kutu 1'de bulunan denklem kullanılarak yapılan tahminler neticesinde elde edilen nedensellik (Granger anlamında, bkz. Kutu 1) sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir. Burada görüldüğü üzere, incelenen 23 rekabetten sadece 11'inde nedensellik sonucu ortaya çıkmıştır. İngiltere'de Arsenal - Manchester United rekabeti, Kuzey Batı derbisi (Liverpool - Manchester United) ve Arsenal - Liverpool rekabeti; Fransa'da, Monaco ve Paris Saint-Germain arasındaki rekabet; İtalya'da Milan derbisi (A.C. Milan - Internazionale); Hollanda'da "De Klassieker " (Ajax - Feyenoord); Portekiz'de "O Clássico" (Benfica - Porto); İspanya'da "El Clásico" (Real Madrid - Barcelona); Türkiye'de, "üç büyükler rekabeti" (Fenerbahçe – Galatasaray, Fenerbahçe - Beşiktaş ve Galatasaray - Beşiktaş) performansları arasında en azından bir yönde nedenselliğin bulunduğu rekabetler olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, sadece bu futbol kulüpleri için, bir kulübün performansındaki değişim rakibinde bir reaksiyona neden olmaktadır.

Tablo 2. Rakip takımların birbirini izleyen sezonlardaki performansları arasındaki Granger nedensellik testi sonuçları

Ülkeler	Bağımlı değişkenler	Bağımsız değişkenler				
İngiltere		Arsenal	Liverpool	Manchester United		
	Arsenal	-	0.20*	11.05**		
	Liverpool	1.97	-	0.83		
	Manchester United	6.88*	3.39*	-		
Fransa		Monaco	Paris Saint-Germain	Olympique Marseille		
	Monaco	-	5.61*	-		
	Paris Saint-Germain	0.38	-	0.15		
	Olympique Marseille	-	0.69	-		
Almanya		Bayern Munich	Borussia Dortmund	Schalke 04	Bayer Leverkusen	FC Cologne
	Bayern Munich	-	0.23	-	-	-
	Borussia Dortmund	0.44	-	1.30	-	-
	Schalke 04	-	0.73	-	-	-
	Bayer Leverkusen	-	-	-	-	0.01
	FC Cologne	-	-	-	0.29	-
Yunanistan		Olympiakos	Panathinaikos			
	Olympiakos	-	2.54			
	Panathinaikos	0.92	-			
İtalya		Internazionale	Juventus	A.C. Milan		
	Internazionale	-	1.62	7.97**		
	Juventus	2.32	-	0.79		
	A.C. Milan	4.00	0.18	-		
Hollanda		Ajax	Feyenoord	PSV Eindhoven		
	Ajax	-	2.31	0.08		
	Feyenoord	2.76*	-	-		
	PSV Eindhoven	1.40	-	-		
Portekiz		Benfica	Porto	Sporting Lisbon		
	Benfica	-	15.04**	0.73		
	Porto	9.70**	-	0.79		
	Sporting Lisbon	0.01	2.00	-		
İskoçya		Celtic	Rangers			
	Celtic	-	0.01			
	Rangers	0.27	-			
İspanya		Atletico Madrid	Barcelona	Real Madrid		
	Atletico Madrid	-	-	2.92		
	Barcelona	-	-	4.93*		
	Real Madrid	0.30	4.96*	-		
Türkiye		Fenerbahçe	Galatasaray	Beşiktaş		
	Fenerbahçe	-	13.32***	5.54**		
	Galatasaray	6.47**	-	5.28*		
	Beşiktaş	1.19	2.17	-		

Notlar: *, ** ve *** nedensellik olmadığı hipotezinin %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde reddedildiğini işaret etmektedir.

Performans yerine tarihin belirlediği ezeli rekabetler

Tablo 2'de yer alan nedensellik sonuçlarına göre Alman Bundesliga, Yunan Superleague ve İskoç Premiership'te yer alan tüm rekabetler ile yukarıda belirlenen 11 rekabetin dışında kalan tüm rekabetlerde (örneğin Ajax-PSV Eindhoven, Paris St. Germain-Olympique Marseille ya da Benfica-Sporting Lizbon) performans ile rekabet arasında bir nedensellik ilişkisinin mevcut olmadığı görülüyor. Bu kategorideki kulüpler arasındaki ezeli rekabetin kaynakları başka alanlarda aranmalıdır.

Örneğin, Wilson (2012) tarafından “Old Firm” derbisi (Celtic ve Rangers) için belirtildiği üzere, iki kulüp İskoç toplumunun tarihsel olarak iki çatışmacı kesimini temsil etmektedir. Celtic, Katolik ve bağımsız cumhuriyetçilerin takımı, oysaki Rangers, Protestan ve birlikçi zihniyetli taraftarların takımıdır. Bu argümana destek olarak, bu araştırmanın sonuçları, Old Firm derbisinin performansa dayalı bir rekabet olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, Dmowski (2013) tarafından belirtildiği üzere, Olympiacos çoğunlukla Pire limanlarından gelen işçi sınıfı tarafından desteklenen bir takım, buna karşın ezeli rakibi Panathinaikos geleneksel olarak daha ziyade sağ görüşlü ve askeri yönetim yanlısı kişilerin takımıdır.

Türkiye’de üç büyükler arası rekabetin asimetrik boyutu

Tablo 2’den çıkan bir diğer sonuç, Türkiye Süper Ligi’nde Galatasaray ile Fenerbahçe arasında çift yönlü nedensellik bulunurken, Beşiktaş’tan Galatasaray’a ve Fenerbahçe’ye sadece tek yönlü nedensellik bulunmakta olduğudur. Başka bir deyişle, Beşiktaş’ın lig performansı rakiplerinin performansından etkilenmemekte, buna karşılık Beşiktaş’ın performansı Galatasaray ve Fenerbahçe’nin performansını etkilemektedir.

Geleneksel olarak, Beşiktaş halk takımı olarak bilinirken, Galatasaray’ın aristokrat, Fenerbahçe’nin ise burjuva takımı olduğu düşünülmektedir (Kytö, 2011). Beşiktaş taraftar grubu Çarşı, bilindiği üzere pek çok sosyal ve siyasi meselede yer almaktadır. Burada elde edilen tek yönlü nedensellik sonuçları, Çarşı’nın neden Beşiktaş taraftarlarının kulüp ile özdeşleşmesinde etkili bir faktör haline geldiğine dair bilgiler sağlamaktadır. Türkiye ligi için çalışmamızda ele alınan 1963/64-2015/16 döneminde, Beşiktaş’ın performansının, Galatasaray ve Fenerbahçe ile rekabeti devam ettirmek için gerekli olan performansın altında kaldığı görülüyor. Bu dönemde, Galatasaray 18 kez, Fenerbahçe 17 kez, Beşiktaş ise sadece 11 kez lig şampiyonluğu elde etti. Ekonometrik analizimizin sonuçlarının gösterdiği üzere, Beşiktaş takımının performansı ezeli rakiplerinin performanslarındaki değişimlere etkin bir şekilde karşılık veremediğinden, Beşiktaş taraftarları, takımları için besledikleri aidiyet duygularını veya toplumsal kimliklerini pekiştirmek için, kendilerini Beşiktaş taraftarı olmanın yanında, Çarşı Grubu’nun üyesi ya da sempatizanı olarak da görmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda Çarşı, Beşiktaş’ın varlığından doğan, fakat Beşiktaş’ın performansından bağımsız gelişen ve büyüyen bir sosyal kimlik haline geldi. Beşiktaş taraftarı bu vesileyle Çarşı’nın varlığından ve yapmış olduğu aktivitelerden gurur duyarak, takımlarının ezeli rakiplerini yeterince takip edememesinden ve saha performansının tarihsel olarak ezeli rakiplerine görece düşük kalmasından duydukları üzüntüyü telafi edebilmiştir.

Ezeli rekabette rakibin başarısına zıt yönlü tepkiler

Son olarak ezeli rekabet koşulları altında bir kulübün başarısının rakip kulübün başarısını kamçılayabileceği gibi dumura da uğratabileceğini göstermeye çalışacağız. Bu amaçla Kutu 1’de gösterilen VAR modelimizden elde ettiğimiz parametre tahminlerini kullanarak Şekil 1’de yer alan performanslar arası etki-tepki fonksiyonlarını oluşturduk¹. Bu sayede rakip takımın başarılı bir performansına ne yönde tepki verildiği ve tepkinin ne kadar sürüde ortaya çıktığı görülebilecektir.

Şekil 1’e bakıldığında performansların dinamik ilişkilerinde iki farklı tür olduğu görülmektedir: rakip takımların performanslarının birbirini olumlu etkilediği durum (başarı başarıyı getirir) ve rakip takımların birbirini olumsuz etkilediği durum (başarı başarısızlığı getirir). Arsenal – Manchester United, Monaco – Paris Saint-Germain, A.C. Milan – Internazionale ve Türkiye’deki üç büyükler rekabeti ilk gruba girmektedir. Bu rekabetlerin bazılarında iki takım arasında karşılıklı etkileşim bulunurken bazılarında tek yönlü bir etki-tepki oluşmaktadır. Örneğin Galatasaray’ın başarısı Fenerbahçe’nin performansını kamçılarıken, aynı şekilde Fenerbahçe’nin başarısı da Galatasaray’inkini olumlu etkilemektedir. Diğer taraftan Beşiktaş’ın başarısı Fenerbahçe ve Galatasaray’ın performanslarını olumlu etkilerken, Beşiktaş’ın performansı ezeli rakiplerinin performanslarından olumlu ya da olumsuz etkilenmemektedir (Galatasaray ve Fenerbahçe’nin performanslarından Beşiktaş’inkine bir nedensellik olmadığını hatırlayalım).

Öte yandan, Benfica ile Porto arasındaki rekabet asimetrik bir ilişkiyi içerdiği için özel bir önemi hak ediyor: Benfica’nın başarısı Porto’nun başarısını getirirken, Porto’nun başarısı Benfica’nın performansını

¹ Sadece istatistiksel olarak anlamlı olan etki-tepki fonksiyonları gösterilmiştir.

olumsuz etkilemektedir. Rekabetlerin çoğunda olduğu gibi, Porto ile Benfica arasındaki "O Clássico", Portekiz'in ekonomik, siyasi ve sportif tarihine dayanır. Porto, kuzeyde tarihsel olarak işçi sınıfı nüfusu olan bir endüstri kenti iken, Benfica, güneydeki zengin ve görkemli başkenti, yani Lizbon'u temsil ediyor (FIFA, 2009). Bu iki kulüp Portekiz futbol liginde büyük bir hâkimiyete sahiptirler. Şöyle ki son 34 lig sezonunun 31'ini bu iki kulüp kazanmıştır. Bununla birlikte, bu takımların dönem dönem birbirlerine üstünlük kurduğu görülmektedir. Benfica 1970'lerde lige hâkim olurken, Porto son otuz yıl boyunca neredeyse Portekiz futbolunu tekeli altına alarak 1990'lı yıllarda beş ardışık lig şampiyonluğunu ve 2002/03 ve 2012/13 sezonları arasındaki 11 lig şampiyonluğunun 9'unu kazandı. Sonuçlarımız, Porto'nun bu muazzam başarısının ezeli rakibini hayli olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Şekil 1'den ortaya çıkan bir diğer sonuç, rakip takımların performanslarındaki tepkimelerin hemen oluşmadığı ve 2-3 lig sezonundan sonra meydana çıktığıdır. Bu bulgu, futbol kulüplerinin rakiplerinin performanslarındaki değişikliklere hızlı bir şekilde tepki verme imkânı bulamadığını göstermektedir. Esasında, kulüp yöneticilerinin rakip kulüplerin performanslarına tepki verme yetenekleri sınırlıdır. Futbol sezonu başlamadan önce, takımların kadroları hemen hemen kesinleşmiş olur ve sezon boyunca takım yapısını değiştirmek hayli zordur. Ayrıca, bir transfer sezonu boyunca bütün kadro değiştirilemeyeceğinden, ancak kısmi değişiklikler mümkün olmaktadır. Burada görülüyor ki, bir transfer sezonunda yapılan transferler rakip performansını yakalamakta yeterli olmamaktadır.

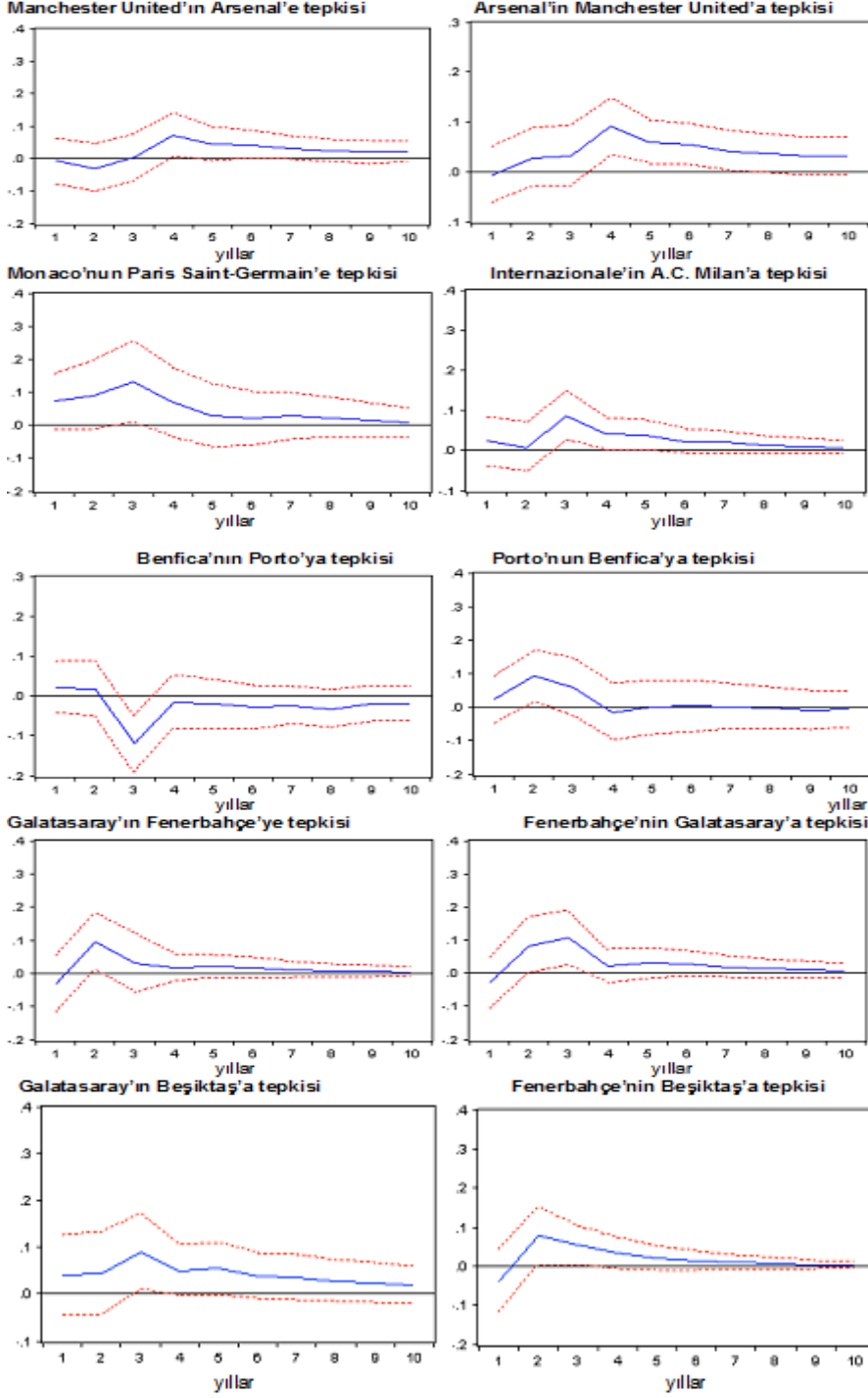
Genel Değerlendirme

Zaman serileri teknikleri kullanarak yaptığımız bu çalışmada Avrupa liglerindeki ezeli rakiplerin performans etkileşimlerini inceledik. Sonuçlar 23 rekabetten sadece 11'inin rakibin performansına dayalı rekabet olarak nitelendirilebileceğini göstermektedir. Performansa dayalı rekabetlerin çoğunda "başarı başarıyı getirir" tarzında bir etkileşim olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan çalışmamızın bulguları tarihsel bir perspektifle dinin, siyasetin, ekonominin, ulusal kimliğin ve sosyal ideolojinin bir futbol rekabeti oluşturmada performans kadar önemli olduğu görüşüne de destek vermektedir. Taraftarların rekabet algısı ile rakip takımlar arasındaki saha rekabetinin yoğunluğu arasında genel geçer bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmanın bulguları ayrıca kulüplerin ezeli rakiplerini yeterince takip edemedikleri takdirde, taraftarların takımları için olan duygularının yoğunluğunda zayıflama olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle, kulüp yöneticileri, stratejilerini geliştirirken, takım performanslarının ezeli rakiplerinkinden kopmasını önlemek için gerekli önlemler almalıdır. Aksi durumda ezeli rekabet ciddi oranda yara alacaktır. Bu sonucu Türkiye Ligi özelinde değerlendirirsek, çalışmamız Fenerbahçe-Galatasaray rekabeti için böyle bir tehlikenin söz konusu olmadığını gösteriyor. Her iki kulüp birbirini yakından takip ediyor ve performansları birbirlerini kamçılıyor. Böylesi bir durumda Fenerbahçe-Galatasaray futbol rekabeti devamlı var olacaktır. Beşiktaş için ise durum biraz daha karışık. Beşiktaş ezeli rakiplerini takip etmede yetersiz kalırsa üç büyükler rekabetinden kopması kaçınılmaz olacaktır. Böylesi bir durumda dahi, Beşiktaş taraftarı her zaman Fenerbahçe ve Galatasaray'ı rakipleri olarak göreceklendir. Ancak bu rekabet futbol sahasının içinde değil dışında olacaktır. Beşiktaşlılık kimliği, Fenerbahçe ve Galatasaray ile saha içi rekabeti zayıf kaldığından, yeterince beslenemeyecek ve Çarşı'nın bir üst kimlik haline gelmesi ihtimali ortaya çıkacaktır.

Futbol takımının kalitesini artıracak transferler yapılarak, Fenerbahçe ve Galatasaray'ın ligi domine etmeleri engellenmelidir. Son dönemde Beşiktaş'ın elde ettiği başarılar bu yönde olumlu adımların atıldığını gösteriyor. Ayrıca Twitter gibi sosyal mecralarda Fenerbahçe ve Galatasaray ile olan ezeli rekabeti hatırlatıcı paylaşımlar, Beşiktaş taraftarlarının takımlarına olan aidiyet duygularını pekiştirmeye yardımcı olacaktır.

Şekil 1: Etki-Tepki Fonksiyonları

Şekil 1: 10 yıllık bir dönem içerisinde bir takımın performansının rakibinin performansındaki genelleştirilmiş bir standart'sapmalı yeniliğe cevabı.
Notlar: Mavi çizgiler performans yanıtlarını göstermektedir. Kırmızı çizgiler ± 2 standart hata için %95 güven aralıklarını göstermektedir.

Kutu 1. Ekonometrik Yöntem

Performanslar arasındaki nedensellik testleri yapılmadan önce performans serilerinin durağan olup olmadıkları test edilmesi gerekir. Bu maksatla çalışmamızda Augmented Dickey Fuller (ADF; Dickey & Fuller, 1979) ve Phillips & Perron (PP; Phillips & Perron, 1988) birim kök testleri kullanılmıştır. Her iki test de performans serilerinin durağan olduğunu göstermektedir. Performans serilerinin 0 ile 3 arasında sınırlı olduğu düşünüldüğünde, serilerin durağan çıkması gayet normal karşılanmalıdır.

Granger (1998) nedenselliği tahmin edilebilirlik perspektifinden ele almakta ve iki zaman serisinin (örneğin X_t ve Y_t) gecikmeli değerlerinin anlamlılığı ile açıklamaktadır. Bu bağlamda, eğer Y_t X_t 'ye neden oluyor ise, o halde X_{t+1} Y_{t-j} kullanıldığında daha iyi tahmin edilebilir. Buradaki gibi zaman serilerinin durağan olduğu durumda Granger nedenselliğini test etmek için aşağıdaki Vektör otoregresyon (VAR) modelini kullanıyoruz.

$$z_t = \Phi_0 + \Phi_1 z_{t-1} + \Phi_2 z_{t-2} + \dots + \Phi_p z_{t-p} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada $z_t = (X_t, Y_t)'$ iki rakip takımın performanslarından müteşekkil bağımlı değişkenler vektörü; ε_t (2×1) beyaz gürültü vektörü; Φ_0 (2×1) sabitler vektörü; Φ_i andojen (içsel) değişkenlerin gecikmeli değerlerinin parametrelerinden oluşan (2×2) matrislerdir. Optimal gecikme değerleri Akaike ölçütü (Akaike information criterion-AIC; Akaike, 1974) ile belirlenmiştir. Wald istatistiği kullanılarak, eğer Φ_i içerisindeki bazı parametreler istatistiki olarak anlamlı bulunursa, değişkenler arasında nedenselliğin olduğu sonucu ortaya çıkacaktır. Nedenselliğin olduğu durumda ise performanstan doğan bir rekabetin varlığından söz edilebilecektir.

Granger nedensellik analizlerinden sonra yukarıdaki modelde yer alan performans değişkenlerine bir standart sapmalılık şok verildiğinde, bu değişkenlerin tepkisini ölçmek için etki-tepki (impulse-response) fonksiyonları kullanılabilir. Böylece belirli bir futbol kulübünün performansının sistemdeki performans şoklarına nasıl cevap vereceği konusunda bilgi edinebiliriz.

Kaynaklar

1. Akaike, H. 1974. "A new look at the statistical model identification". Automatic Control, IEEE Transactions on 19, 716-723.
2. Cikara, M., Botnick, M.M., Fiske, S.T. 2011. "Us versus them: Social identity shaped neural responses to intergroup competition and harm". Psychological Science, 22, 306-313.
3. Dickey, D.A., Fuller, W.A. 1979. "Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root". Journal of the American Statistical Society, 75, 427-431.
4. Dmowski, S. 2013. "Geographical typology of European football rivalries". Soccer & Society, 14, 331-343.
5. FIFA 2009. Classic Rivalries: Portugal's great divide. The Fédération Internationale de Football Association. <http://www.fifa.com/news/y=2009/m=2/news=portugal-great-divide-1015039.html>
6. Granger C.W.J. 1988. "Some Recent Developments in a Concept of Causality". Journal of Econometrics, 39, 199-211.
7. Havard, C.T. 2014. "Glory Out of Reflected Failure: The examination of how rivalry affects sport fans". Sport Management Review, 17, 243-253.
8. Kytö, M. 2011. "We are the rebellious voice of the terraces, we are Çarşı': constructing a football supporter group through sound". Soccer & Society, 12, 77-93.
9. Phillips, P.C.B., Perron, P. 1988. "Testing for a unit root in time series regressions". Biometrika, 75, 335-346.
10. Triplett, N. 1898. "The dynamogenic factors in pacemaking and competition". The American Journal of Psychology, 9, 507-533.
11. Wilson, R. 2012. Inside the Divide: One City, Two Teams - The Old Firm. Canongate Books Ltd. Edinburgh, GB.